

Geliş Tarihi : 27.10.2023
Kabul Tarihi : 12.12.2023

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1382227>

Güneş, H. A. (2024). Klasik şiirde astronomik ve astrolojik bir kavram karmaşası: Cevzâ, ikizler mi avcı mı? *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 229-246. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1382227>

KLASİK ŞİİRDE ASTRONOMİK VE ASTROLOJİK BİR KAVRAM KARMAŞASI: CEVZÂ, İKİZLER Mİ AVCI MI?

Hasan Ali GÜNEŞ¹

ÖZ

Klasik şairler, pek çok konuyu şiirlerine çeşni olarak katmıştır. Şairler diğer ilimlerin yanında ilm-i tencim, ilm-i nücûm olarak bilinen astroloji ve astronomi ile ilgili pek çok olguyu da edebiyatla harmanlamış ve çeşitli sanatlarla eserlerine dâhil etmiştir. Cevzâ olarak bilinen İkizler burcu da bu olgulardan biridir. Burçlar kuşağı üzerinde bir takımyıldız olan İkizler, *Cevzâ*, *Tevevîm*, *Ettevevân*, *Dü-peyker* gibi isimlerle de bilinir. Latince'de *Gemini* olarak geçer. Avcı takımyıldızı ise Grek mitolojisinde Orion olarak bilinen bir devdir. Avcı, Araplar tarafından *Cebbâr* olarak isimlendirilmiştir. Boğa ve İkizler takımyıldızlarının tam ortasında, biraz güneylerinde yer alır. Yapılan taramalarda, bazı şairlerin hem İkizler burcu için hem de Avcı takımyıldızı için Cevzâ kelimesini kullandığı, pek çok araştırmacının ise bu kelimeyi sadece İkizler burcu manası vererek yorumladığı görülmüştür. Bu çalışmada İkizler ve Avcı takımyıldızları ile ilgili astronomik, mitolojik ve astrolojik bilgiler verilerek bu takımyıldızların şiirlerde nasıl ele alındıkları, Cevzâ ile ilgili kavram karmaşasının sebepleri ve çözümü açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cevzâ, İkizler, Avcı, Gemini, Orion

¹ Arş. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, hagunes@nku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5240-4731>

Date Received : 27.10.2023
Date Accepted : 12.12.2023

 [https://doi.org/ 10.20304/humanitas.1382227](https://doi.org/10.20304/humanitas.1382227)

Güneş, H. A. (2024). Jawza as an astronomical and astrological confusion in classical poetry: Gemini or Orion? *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 12(23), 229-246. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1382227>

JAWZA AS AN ASTRONOMICAL AND ASTROLOGICAL CONFUSION IN CLASSICAL POETRY: GEMINI OR ORION?

Hasan Ali GÜNEŞ²

ABSTRACT

Classical poets added many subjects to their poems as a seasoning. Besides other sciences, poets have also blended many facts about astrology and astronomy, known as astronomy, astrology with literature and included them in their works with various arts. Gemini, also known as Jawza, is one of these phenomena. Gemini, which is a constellation on the zodiac in the north of celestial equator. The Orion is located in the middle of the constellations Taurus and Gemini. In the scans made, it was seen that some poets used the word Jawza for both Gemini and the Orion constellation, and many researchers interpreted this word as Gemini only. In this study, by giving astronomical, mythological and astrological information about Gemini and Orion constellations, it will be tried to explain how these constellations are handled in poems, the causes and solution of the conceptual confusion about Jawza.

Keywords: Jawza, Twins, The Hunter, Gemini, Orion

² Res. Assis. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Science and Art Faculty, hagunes@nku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5240-4731>

Giriş

İnsanlar tarih boyunca gökyüzünün büyüleyici güzelliğine kapılıp onu gözlemlemiş, gezegenlerin ve yıldızların hareketlerini takip edip bundan manalar çıkarmaya çalışmıştır. Pek çok medeniyet, gök cisimlerinin tanrılarla ilişkili veya bizzat tanrılar olduğuna inanmış, bu sebeple de gök cisimlerinin insan talihi ve kaderi üzerinde çok tesirli olduğunu düşünmüştür. Bu inanç ve insanın kaderini, geleceğini bilme arzusu eskilerin *ilm-i tencim* dedikleri astrolojiyi doğurmuştur.

Astroloji ve astronomi asırlar boyunca birlikte değerlendirilen bir alan olmuştur. Müneccimler yani dönemin astrologları hem toplum hem de saray tarafından itibar edilen kişilerdi. Nikah, düğün, savaş, barış, ekim, dikim, hasat, ticaret, sefer, tedavi gibi pek çok faaliyet müneccimlerin verdiği uğurlu veya uğursuz saate³ göre planlanmaktaydı. Modern bilimin, fizik ve astrofiziğin gelişmesiyle birlikte astroloji ile astronomi birbirinden ayrılmaya ve astroloji bilim çevrelerince dışlanmaya başlamıştır. Günümüzde astroloji akademik zeminden dışlansa da halkın astrolojiye olan ilgisi artarak devam etmektedir.

Astronomi ve Astroloji

Gökyüzüne ve yıldızlara olan merak tarihin en eski devirlerinden günümüze kadar devam edegelir. Örneğin burçlarla ilgili en erken tarihi bilgilere Sümerlere ait çivi yazılı metinlerde muğlak bir şekilde rastlanmaktadır (Demirci, 1992, s. 421). Venüs’le ilgili gözlem ve çalışmalar ise Eski Babil Çağı’na kadar uzanır. Kral Amisaduga döneminde Venüs katalogları hazırlanmış, Venüs’ün akşam yıldızı ve sabah yıldızı olarak görünmesi, kaybolma süresi kaydedilmiş ve bu sürelerle dayanarak meteorolojik tahminler yapılmaya çalışılmıştır (Unat, 2013, s. 10).

Yıldızlara dair araştırmalar sonraki devirlerde farklı medeniyetler ve bilim insanları tarafından da devam etmiştir. Bu bilginler içinde İslam coğrafyasında en çok tanınanlardan biri şüphesiz Yunan filozof Ptolemaeus yani Batlamyus’tur. Batlamyus, Aristoteles kozmolojisi olarak da bilinen yer merkezli evren teorisi üzerinde, yıldız ve takımyıldızları kataloglamak gibi çeşitli çalışmalar yapmıştır. *Almagest* isimli eserinde 1022 yıldız ve 48 takımyıldızı listelemiş ve bunların koordinatlarını vermiştir (Unat, 2013, s. 50).

Batlamyus’a göre Dünya evrenin merkezindedir, Güneş ve diğer gezegenler Dünya’nın etrafında dönmektedir. Evren ise dokuz kattan oluşmaktadır ve Dünya’yı soğan zarı gibi içi içe geçmiş katmanlar olarak çevrelemektedir. Birinci kat gökte yani felekte Ay, ikinci katta Merkür, üçüncü katta Venüs, dördüncü katta Güneş, beşinci katta Mars, altıncı katta Jüpiter, yedinci katta Satürn, sekizinci katta sabit yıldızlar vardır. Tüm bu felekleri içine alan en dışta ve en büyük feleğe ise Atlas feleği, Felekü’l-Eflâk, Arş gibi isimler verilir. Atlas feleği boştur ve diğer feleklerin aksi yönünde döner (Kurnaz, 1995, s. 306).

El-Birûnî, takımyıldızların isimlerinin kökeninin mitlere ve masallara dayandığını bu isimlendirme çabasının ise yıldız isimlerini akılda tutmayı kolaylaştırmak gibi bir amaç

³ Belirli eylemler için uygun zaman dilimlerinin nasıl tayin edileceğini yedi yıldız ve on iki burca dayalı olarak izah eden metinler olarak “Saatnameler”, bu manada dikkat çekici ve ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Saatnameler ile ilgili bk. (İlhan, 2020).

taşıdığını ifade eder. Araplar, Türkler ve Yunanlılar mitolojik kahramanları, hayvanları ve nesnelere bu takımyıldızlara isim olarak vermişlerdir (Döşer, 2021, s. 34).

Eski metinlerde burç ile takımyıldız eşanlamlı olarak kullanılmaktadır ama esasında bu ikisi farklı kavramlardır. Astrolojide burçlar gökyüzünün 12 eşit parçaya bölünmesiyle oluşan 30'ar derecelik dilimlerdir. Buna Mevsimsel Zodyak denir. Dünya'nın ekseninin kayması, İlkbahar Noktası'nın takımyıldızlara göre yerinin değişmesi sebebiyle içinde bulunduğumuz zamanda burçlar, kendileriyle aynı ismi taşıyan takımyıldızlarıyla çakışmamaktadır. Yani Koç burcu ile Koç takımyıldızı; Boğa burcuyla Boğa takımyıldızı farklı şeylerdir. Takımyıldızlarla burçların gökyüzünde kapladıkları alan da birbirinden farklıdır. Zodyak burçlarının her biri 30'ar derecelik parsellere bölünmüştür, yani her burç 30 derecelik bir alan kaplar. Buna karşılık Başak takımyıldızı 45 derecelik, Akrep takımyıldızı 7 derecelik alana sahiptir (Döşer, 2021, s. 20-21).

Takımyıldız içinde çeşitli sayıda yıldız barındıran, belli bir şekli ve deseni olan yıldız kümeleridir. İki boyutlu düzlemde bunlar birbirlerine yakın gibi görünse de üç boyutlu uzayda birbirlerinden yüzlerce ışık yılı uzakta olabilirler (Döşer, 2021, s. 27). Bilinen 88 takımyıldızdan 48 tanesini Batlamyus listelemiş, diğerleri ise 17. yy. sonrası adlandırılmıştır (Döşer, 2021, s. 28).

İkizler Burcu ve Takımyıldızı (Gemini)

Gök eşleğinin⁴ kuzeyinde burçlar kuşağı üzerinde bir takımyıldız olan İkizler/Cevzâ tevemîm, ettevemân, dü-peyker gibi isimlerle de bilinir (Pultar, 2007, s. 50). İkizlerden Castor *Re's-i Tev'em-i Mukaddem*, Pollux ise *Re's-i Tev'em-i Muahhar* olarak isimlendirilir (Pakalın, 1983, s. 285).

Mitolojiye göre Zeus, kuğu kılığına girerek ölümlü *Leda* ile beraber olur. *Leda*'nın Zeus'tan iki ölümsüz çocuğu *Pollux ile Helen*, kocasından da iki ölümlü çocuğu *Castor ile Klytaimnestra* olur. *Dioskurlar* diye meşhur olan ikiz kardeşler Castor ve Pollux ayrılmaz bir ikili olarak pek çok yolculuğa, maceraya ve savaşa katılırlar. Bir mücadele sırasında kardeşi ölümcül bir yara alan Pollux, ölümsüzlüğünün yarısını kardeşine bağışlar. Yunanlılara göre İkizler, *Argo Gemisi* mürettebatına katıldıkları için zorda kalan denizcilerin; Romalılara göreyse bir savaşta Roma kaybetmek üzereyken gelip onlara yardım ettikleri için Roma'nın koruyucularıdır (Powell, 2018, s. 568). Minyatürlerde birbirine sarılmış iki çocuk şeklinde ya da bir bedende iki başla (bkz. Şekil 1) gösterilir (And, 2018, s. 338).

⁴ Dünya ekvatoru ile aynı düzlemde büyük hayali gök küre üzerindeki daire, gök ekvatoru.

Şekil 1. Minyatürlerde İkizler

Şekil 2. İkizler/Gemini takımyıldızı
(<https://hthayat.haberturk.com/>, 2023)

Astrolojide İkizler, Merkür'ün yönetiminde hava grubundan, eril ve değişken bir burçtur. İkizler; sıcak ve nemli, umutlu, iyimser, neharî yani gündüze aittir. Merkür'ün gündüz evidir. Tatlı şeyleri temsil eder. Bu burçta doğanlar yazılı ve sözlü iletişim, ticaret, eleştirilenlik konusunda yeteneklidirler ve bu alandaki işlerde çalışabilirler. Müzikten hoşlanırlar, ses sanatları öğretmenliği yapabilirler. Öğrenmeye ve öğretmeye hevesli, esrarengiz konulara meraklıdır (Döşer, 2020, s. 170-171).

İkizler burcu olumlu ifadesinde değişken, hareketli, süratli, bilgi alan ve dağıtan, zeki ve rasyoneldir. Olumsuz olarak ise dağınık, çabuk sıkılan, odaklanamayan, tutarsız, fazla yüzeysel ve vefasızdır (Döşer, 2020, s. 170).

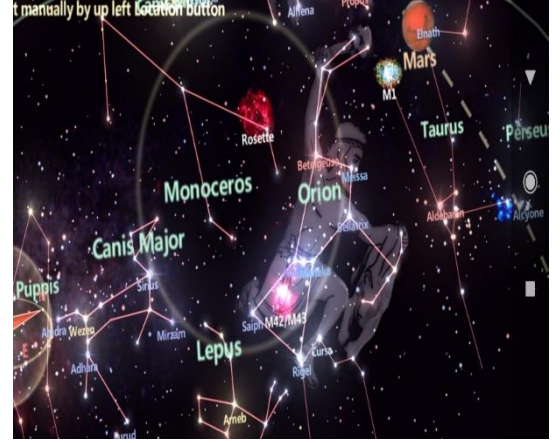
Avcı Takımyıldızı (Orion)

Burçlar kuşağının hemen altında, Boğa ve İkizler takımyıldızları arasında, Akrep takımyıldızının karşısında, Türkiye'den kış aylarında gözlenebilen, gökyüzünün en dikkat çeken takımyıldızlarından biridir. Mitolojide Poseidon'un diğer adıyla Neptün'ün dev oğludur. Babası, kendisine deniz üzerinde batmadan yürüyebilme kabiliyeti verir. Tanrıça Artemis Orion'u öldürmek ister ve Orion'un başının üzerine bir akrep koyar. Akrep Orion'u sokup öldürür. Artemis, bu hizmetinin mükafatı olarak akrebi bir takımyıldıza çevirir ve göğe yerleştirir. Orion da kendi adını taşıyan takımyıldıza dönüşür (Powell, 2018, s. 246).

Başka bir rivayete göre ise yer tanrıçası Gaia, tüm hayvanları avlayabileceğini öne sürerek övünen avcı Orion'u cezalandırmak için bu akrebi göndermiş ve akrep de Avcı'yı sokarak öldürmüştür. Ancak Yılanlı Ofukus Avcı'ya bir iksir vererek onu canlandırmıştır (Pultar, 2007, s. 2).

Şekil 3. Avcı/Orion takımıyıldızı
(tulomsas.com.tr, 2023)

Şekil 4. Avcı ve Büyük Köpek/Canis Major takımıyıldızı
(StarTracker Uygulaması)

İkizler ve Avcı takımıyıldızlarıyla alakalı görseller incelendiğinde İkizler'in omuz omuza vermiş iki insan suretinde, Avcı'nın ise sağ dizi üzerine çökmüş, belinde kemer ve kılıcı olan, sağ elinde sopa tutan bir adam şeklinde tasvir edildikleri ortadadır. Avcı'nın sol elinde ise bazı tasvirlerde bir kalkan, bazı tasvirlerde ise bir köpek olduğu görülür. Yukarıdaki görsellerden de anlaşılacağı üzere İkizler takımıyıldızının kemer, kılıç, altın ve inci gibi değerli taş ve madenler veya diz çökmekle bir alakası da kurulamamaktadır.

Sözlükte Cevzâ

Cevzâ kelimesi için sözlüklerde şu bilgiler yer almaktadır:

- “Ekliptik üzerinde yer alan burçların üçüncüsü; İkizler burcu sevemâni” (Çağbayır, 2017, s. 970).
- “A black sheep white in the middle of the body, the constellation Gemini; Orion; name of a woman”⁵ (Steingass, 2005, s. 377)
- “İkizler burcu, semanın kuzey yarım küresinde görünen iki parlak yıldızlı bir burç olup güneş mayıs ayında bu burca girer” (Devellioğlu, 2008, s. 138).
- “The sign Gemini. The constellation Gemini. (Anciently) the constellation Orion”⁶ (Redhouse, 1890, s. 688)
- “İkizler burcu” (Kubbealtı Lugatı, 2022).
- “İkizler burcu” (Unat, 2001, s. 661).
- “İkizler burcu” (Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, 2001, s. 551)
- “Arapça cevz, ceviz. Araplar Avcı takımıyıldızındaki İncidizisi/Nizâm (Avcı'nın kemeri) yıldız kümesine “altın cevizler” adını vermişlerdir. Bu ad daha sonraları Avcı takımıyıldızının kendisi için de kullanıldı” (Pultar, 2007, s. 25).

⁵ İng. “Vücudunun ortası beyaz siyah koyun, İkizler/Avcı takımıyıldızı, bir kadın ismi”

⁶ İng. İkizler burcu. İkizler takımıyıldızı. (Antik çağlarda) Avcı takımıyıldızı.

- “Kara koyun ya da İkizler. Takımyıldıza neden bu adın verildiği hakkında birçok açıklama bulunmakla beraber bunların hiçbirinin tatmin edici olmadığı öne sürülmektedir” (Pultar, 2007, s. 25).

Redhouse, Steingass ve Pultar’ın Cevzâ’nın hem Gemini/İkizler hem de Orion/Avcı manasını verdikleri dikkat çekmektedir fakat diğer sözlüklerde sadece İkizler karşılığı verilmektedir.

Misalli Sözlük ve Ansiklopedilerde Cevzâ

- “İkizler burcu. Güneş Mayıs ayının ilk kısmında bu burca girer.
Lûtfiydüp o pâdişâh-ı yektâ

Kozbekçibaşısı oldu cevzâ (Şeyh Galib)” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977, s. 58)

- “Mıntakanın üçüncü burcudur. Cevzâ suret-i kevkebiyesinin dikkate değer iki yıldızı Tev’em-i Muahhar- Pollüks ve Tev’em-i Mukaddem- Kastor’dur.
“Ne gûş-i Zühresin menkûş eylemiş her kız ne vaz’etmiş

Ola bir danesin devrân nıtak-i pâk-i Cevzâyeye” (Şerif)” (Pakalın, 1983, s. 284-285)

- “İkizler burcu.
“Ne gûş-ı Zühresin mengûş edüp her giz ne vaz’etmiş

Ola bir danesin devrân nıtak-ı pâk-i Cevzâyaya” (Şerif)” (Pala, 2010, s. 91)

- “İkizler burcu. “Burc-ı dü-peyker” adıyla da anılan bu burç, diğer gök cisimleri gibi yükseklik ve yücelik bildiren ifadeler içinde zikredilir. Şairin övdüğü kimsenin eşliğini süpürmekte ve sevgilinin ayağının tozu Cevzâ’ya baş tacı olmaktadır” (Uzun, 1992, s. 425).

- İkizler burcu (Şentürk, Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2, 2017, s. 407).

Görüldüğü üzere misalli sözlük ve ansiklopedilerde Cevzâ’nın sadece İkizler manası verilmiş, Avcı’dan bahsedilmemiştir. Verilen örnek beyitlerde ise istisnasız olarak Cevzâ-kemer ilişkisi kurulmuştur.

Kitap, Tez ve Makale Gibi Akademik Çalışmalarda Cevzâ

Harun Tolasa, Cevzâ için “memduhun eşğine yüz sürüp orayı süpürmektedir” ifadesini kullanır (Tolasa, 2001, s. 411).

Mehmed Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı’nın Tahlili* isimli çalışmasında Cevzâ için İkizler manasını verir (Çavuşoğlu, 2001, s. 262).

Atilla Şentürk çalışmasında Cevzâ’yı İkizler burcu olarak, kemer bağlama ve diz çöküp memduhun eşğini süpürme yönleriyle ele alarak aşağıdaki örnek beyitleri verir (Şentürk, 1994, s. 175-176):

“Bilüni nazüklük ile kuçmaga ey meh likâ

Kendüzin bir hôş kemer kılmışdurur Cevzâ” (Cafer Çelebi D., k. 10/34)

“Kemer Cevzâ Süreyyâ gûş-vâre

Yüzine yir yir altun pul sitâre” (Cafer Ç., Heves-nâme, vr. 64b)

“Cârub-sıfat beste-miyân olsa yiridür

Kim yüz sürüyüp süpürür işigürri Cevzâ” (Ahmed Paşa D., k. 25/23)

Ahmedî Divanı Tahlilî'nde Cevzâ yine İkizler burcu manasında, yine kemer bağlamak ve muhafız, koruma olma yönleriyle ele alınır (Erdem Günyüz, 2001, s. 70):

“Atınun na'lin felek anun-çun itmiş tâc-1 ser
Tarf-1 zer bağladı Cevzâ ana oldı cân-dâr” (AD/72)

Esmâ Şeker, yüksek lisans tezinde Cevzâ karşılığı olarak İkizler burcunu verir ve burcun kemer şeklinde tasavvur edildiğini ifade eder (Şeker, 2015, s. 109).

Mümtaz Caran, hazırladığı yüksek lisans tezinde Cevzâ için İkizler karşılığını verir (Caran, 2003, s. 37).

Keramet Öngel, yüksek lisans tezinde Cevzâ için İkizler burcu karşılığını verir (Öngel, 2021, s. 91)

Hikmet Feridun Güven de yüksek lisans çalışmasında Cevzâ için İkizler karşılığı verir (Güven, 1998, s. 61)

Zeynep Özer, *Divan Şiirinde Burçlar* isimli yüksek lisans tezinde Cevzâ-kemer alakası bulunan beyitlere İkizler burcu manası verir (Özer, 2015, s. 74).

Emrah Gülüm, makalesinde Cevzâ'yı İkizler burcu olarak küpe, inci, kemer gibi ziynet eşyalarıyla beraber yorumlar (Gülüm, 2014, s. 532-538)

“Nazm-1 gevher-zîverin ‘akd-i Süreyyâ mı ‘aceb

Dür gibi mengûş-1 gûş-1 duhter-i Cevzâ mıdır” (Kas.31/4)

“Eder ol mertebe tezyîn-i ebkâr-1 ma'ânî kim

Olur dür gibi nazmı gûşvâre gûş-1 Cevzâ'da” (Kas.49/17)

“Utârid hâme-i Behrâm ile seyf âyetin yazsın

O tîg-i rûşen-i Cevzâ-nitâk-1 hûn-feşân üzre” (Kas.15/39)

Hafsanur Yıldırım, çalışmasında Cevzâ-kemer ilişkisi olan Ahmedî'nin beytini ve Sünbül-zâde Vehbî'nin “Dîde-i Cevzâ” terkibi yer alan beytini İkizler ile yorumlar (Yıldırım, 2015, s. 347):

“Atınun na'lin felek anunçün itmiş tâc-1 ser

Tarf-1 zer bağladı cevzâ ana oldı cân-dâr” (K. 25/38)

“Dîde-i Cevzâ vü Zühre görmemiş gerdûnda

Kevkeb-i dürrîden a'lâ öyle bir sa'd ahteri” (T. 5/7)

Dîde-i Cevzâ, *Lambda Orionis*, Meissa, Arapça Meysan, olarak da bilinen “parlakça ışıldayan” manasındadır (Pultar, 2007, s. 72). Avcı’nın gözünü oluşturur.

Özlem Düzlü, Cevzâ-kemer ilişkisi kurulan bir tarihi yine İkizler ile açıklar (Düzlü, 2019, s. 137):

“Her yirin tecdîd idüp terfi’ ü tevsî’ eyledi
Emr idüp yapdurdı bu resm-i şehenşâhâneyi
Tâk-ı eyvân-ı bülendi bükdi Cevzâ’nun belin
Reşk-i cüffî itdi pür-pîç ebrû-yı cânâneyi
Şimdi oldı pâdişâha lâyık ol devlet-serâ
Şâhbâz-ı şevket işte böyle ister lâneyi” (T. 26/13-15, s. 371)

Şerife Akpınar da kemer bağlayan Cevzâ için İkizler burcu yorumunda bulunur (Akpınar, 2002, s. 193):

*Hıdmet için bağlanup Cevzâ kemer
Baş urup pâyine oldı tâcver (Vâmık u Azrâ, 291)*

Yapılan çalışmalarda Cevzâ ile kemer, ziynet eşyaları, memduhun eşliğinde diz çöküp yer süpürme ilgisi bulunan beyitler istisnasız olarak İkizler burcu/takımyıldızı ile açıklanmaktadır. Hâlbuki yukarıda da ifade ettiğimiz gibi esasında şairlerin burada kastettikleri Avcı/Orion takımyıldızıdır. Redhouse, Steingass ve Pultar’ın sözlüklerinde Cevzâ’nın Avcı/Orion takımyıldızı manasının açık olarak verilmesine ek olarak Avcı takımyıldızındaki bazı yıldızların dünya literatüründeki isimleri Cevzâ kelimesini ihtiva eder. Örneğin *Betelgeuse/Sağomuz* yıldızının ismi *Beytü’l-cevze*’nin Batı dillerindeki telaffuzundan gelir. Yine Avcı’nın sol ayağındaki *Rigel* yıldızı *Recül-i yesâr-ı cevzâ*, *Riclü’l-cevzâ’ul-yesârî* “Cevzâ’nın sol ayağı” olarak bilinir. Yine Avcı takımyıldızındaki *Bellatrix/Kadınsavaşçı/Amazon yıldızı* da Arapça *Menkeb-i yesâr-ı cevzâ* olarak bilinir (Pultar, 2007, s. 13,18,53).

Ayfer Aytaç çalışmalarında Cevzâ kelimesinin Orion takımyıldızını da karşıladığını da belirtir fakat Avcı’nın eski Türkçedeki Karakuş terimini karşıladığını, gökyüzünün avcı kuşu olduğunu beyan eder (Aytaç, 2020 s. 233). Yine Avcı’nın Terazi takımyıldızı olduğunu da iddia eder (Aytaç, 2019 s. 116-117). Avcı takımyıldızı, bir insan suretindedir ve herhangi bir kuşla alakası yoktur. Yine Avcı’nın Terazi takımyıldızı ile de bir alakası kurulamamaktadır.

Klasik Şiirde Avcı Takımyıldızı ve Belirgin Özellikleri

Yaptığımız araştırmalarda Avcı’nın klasik şiirde kemer, mücevher, muhafız olma, diz çöküp eşik süpürme gibi nesne ve durumlarla kullanıldığı görülmektedir.

Avcı, kemer bağlayıp memduhun hizmetine girer, ona muhafız veya yâver olur:

“Atınun na’lin felek anun-çun itmiş tâc-ı ser
Tarf-ı zer bağladı cevzâ ana oldı cân-dâr” (Ahmedî, 305)

[Felek, atının nalını o yüzden başına taç etmiş, Avcı, altın kemer bağlayıp ona muhafız oldu.]

Yeniçeri Ocağı'nı oluşturan ortarlardan 60, 61, 62 ve 63. ortalara *solak* denilirdi. Bunların seçkin olanları padişah hizmetine verilir ve bunlara *Solakan-ı Hassa* denirdi. Görevleri ise seferde ve resmî törenlerde padişahın atının iki yanında yaya olarak yürüyüp onu korumaktı. Solaklar, sarı çizme giyer, bellerine som yaldızlı kemer takar ve bu kemere de gümüş kabzalı uzun bir kama sokarlardı (Pakalın, 1983, s. 254).

Şairler memduhlarını övmek için Hilal'i bir nala benzeterek onu memduhun atının ayağına takar veya atın ayağındaki nalı feleğin başına taç ederler. Padişahı koruma görevi ise altın kemeriyle Cevzâ/Avcı takımyıldızına verilir.

Necâti Bey de yıldızlar ve felekteki Ay'ın memduhun kapısında kullar olduğundan Avcı'nın da beline kemer bağlayıp onun hizmetine girmesinde şaşılacak bir şey olmadığından bahseder:

“Encüm ü mâh-ı felek mihr ile kapun kıludur

Baglasa şan mı durur beline Cevzâ kemeri” (Necâti, 782)

Klasik şiirdeki sevgili de Cevzâ gibi kemer bağlar:

“Hût-endâm u Hâmel-dem dilber-i Cevzâ-kemer

Kim kenizekdur cemâline güneş Hürşid-nâm” (T. Cafer Ç., 171)

Şair, sevgiliyi Balık endamlı, Koç nefesli, Cevzâ kemerli olarak tarif etmekte ve Güneş'in ona köle, cariye olduğunu ifade etmektedir.

Avcı takımyıldızı, değerli taş ve madenlerle birlikte de anılır:

“Dahı pîrûze yâkût u zümürürd
Ki hergiz yog-ıdı ana hadd-ıla ‘ad

Yidi sanduk yine la'l u cevâhir
Nite kim burc-ı cevzâda zevâhir” (Cemşid ü Hürşid/129)

[Firuze, yakut ve zümrüt ki hiçbirinin haddi hesabı belli değildi.

Sanki Avcı takımyıldızında görünen yedi sandık dolusu yakut, değerli taşlar...]

Yukarıda bahsedildiği gibi Avcı'nın kemeri altın cevzlere benzetilmekte bu sebepten de takımyıldız Cevzâ ismini taşımaktadır Avcı'nın ayaklarını ve omuzlarını oluşturan Rigel, Betelgeuse gibi diğer dört yıldız da hayli parlaktır. Şair hediye/çeyiz olarak hazırlanan yedi sandık dolusu kıymetli taşı ve altını, Avcı'da toplanmış bu yedi parlak yıldızla benzetmektedir.

Avcı'nın şiirlere konu olan bir özelliği de diz çökmüş halidir. Şairler Avcı'nın bu halini onu memduhun eşliğinde diz çöküp memduha hizmet eden, yerleri süpüren biri olarak hayal eder:

“Cârûb-şifat beste-miyân olsa yiridür

Kim yüz süriyüp işigünü pâk ide Cevzâ” (Ahmed Paşa, 202)

[Süpürge gibi (beline kemer) bağı olsa yeridir ki Cevzâ eşigine yüz sürüp temizlesin.]

Çalı süpürgelerinde çalı çırpıyı bir arada, değneğin ucunda tutabilmek için ip veya tel bağlanır. Yine tekke ve dergâhlarda dervişlere mürşidin hizmetine girme nişanı olarak mürşit tarafından tekbirlerle kemer bağlanır (Gölpınarlı, 2004, s. 181).

Şair, Avcı'nın bir süpürge veya derviş gibi kemer bağlayarak memduhun hizmetine girip onun eşigini süpürerek temizlemesinin uygun olacağını ifade etmekte, böylece memduhu yüceltmektedir.

Avcı takımyıldızı kılıcıyla da zikredilir:

“Utârid hâme-yi Behrâm ile seyf âyetin yazsın

O tîg-i rûşen-i Cevzâ-niâk-ı hûn-feşân üzre” (Vehbî Divanı, 97)

[Merkür, Mars'ın kalemiyle Cevzâ'nın kemerindeki o kan dökken parlak kılıcı üzerine Seyf (Kılıç) Ayeti'ni yazsın.]

Avcı'nın kılıcı, Avcı Kemerinden dikey olarak aşağıya uzanan Saif aljabbar, Algibba (etaOrionis), Neyyir-i seyf-ül-cevzâ, Nair alsaif (iotaOrionis) ile Orion Bulutsusu Meisser 42'den oluşur. Avcı'nın Kılıcı için daha sonraları Saif, Saiph (kappaOrionis) isimlendirilmesi yapılmışsa da bu yıldız Avcı'nın Kılıcı değil onun sağ ayağını oluşturur (Pultar, 2007, s. 91,130). Merkür astrolojide Güneş'in kâtibi, Behrâm yani Mars ise Güneş'in seraskeri yani komutanı olarak tasavvur edilir. Merkür edebiyat ve iletişime, Mars ise mücadele ve savaşa hâkimdir. Bu itibarla Mars minyatürlerde bir elinde kılıç, bir elinde kesik bir baş tutan bir adam olarak yer alır (And, 2018, s. 353).

Şair, memduhunun kılıcını Avcı'nın kılıcına benzetmekte ve Merkür'ün bu kılıç üzerine Mars'ın kalemiyle Kılıç Ayeti'ni yazmasını temenni etmektedir. Bununla birlikte Mars, kan dökücü tabiatı gereği kalem değil, kılıç tutar. Diğer bir deyişle şairin “hâme-i Behrâm” dediği Mars'ın kılıcıdır.

Avcı'nın kemeri bazen şiddetle sarsılır:

“Cesâmet şöyle kim deryâ yüzinde cünbiş etdikçe

Tezelzül vermede sevr-i zemîne tâk-ı Cevzâyâ” (Dîvân-ı İzzet, 110)

[Büyüklüğü şöyle ki deniz üstünde hareket ettikçe yeryüzünün boğasına ve Avcı'nın kemerine titreme verir.]

Şair, büyük bir kalyonun denize indirilmesine dair yazdığı tarih manzumesinde geminin büyüklüğünü ifade etmek için mübalağa yoluna gitmiştir. “Sevr-i zemîn” Boğa takımyıldızını ifade eder, bir hadis-i şerife göre Dünya öküzün boynuzları üzerindedir (Güneş, 2022, s. 304). Avcı'nın Kemerini bu beyitte “tâk” kelimesi ile ifade edilerek mimarî bir yapı olarak hayal edildiği vurgulanmıştır. Geminin deniz üzerindeki hareketi öyle sarsıcıdır ki sekizinci kat felekteki Boğa ve Avcı takımyıldızları bile titremektedir.

Ceviz ağacıyla zikredilir:

“Lîk mevzûn olamaz serv-i dil-ârâ mânend

Naḥl-i cevz olsa eger hem-ser-i burc-ı Cevzâ” (Mustafa Âlî, 334)

[Ceviz ağacı (yükseklikte) Cevzâ burcuna denk de olsa gönül süsleyen selvi (sevgili) kadar biçimli, düzgün olamaz.]

Şair ceviz ağacının boyu Cevzâ yani Avcı takımyıldızına kadar erişse bile onun selvi boylu, gönül süsleyen sevgilinin endamı ve zarafetiyle denk olamayacağını ifade etmektedir. Yukarıda değinildiği gibi Avcı'nın kemerini oluşturan üç yıldız Altın Cevizler olarak adlandırılmaktadır. Şair ceviz ağacıyla bu yıldızlar arasında bağlantı kurmaktadır.

Dîde-i Cevzâ, yani “Cevzâ'nın gözü” terkibi de şiirlerde görülmektedir. Avcı'nın gözünü oluşturan bu yıldız *Lambda Orionis*, *Meissa*, Arapça *Meysan*, olarak da bilinen “parlakça ışıldayan” manasındadır (Pultar, 2007, s. 72). Bu yıldız ϕ^1 Orionis ve ϕ^2 Orionis ile birlikte Ay'ın beşinci konağı olan Hek'a menzilini oluşturur. Bu üç yıldız eskiden İkizler'e ait kabul edilirdi (Pultar, 2007, s. 45).

Dîde-i Cevzâ terkibi şiirlerde sevgilinin, memduhun görülmemiş güzelliği veya lütfunu tarif etmek için kullanılır:

“Dîde-i Cevzâ vü Zühre görmemiş gerdûnda

Kevkeb-i dürrîden a'lâ öyle bir sa'd ahteri” (Vehbî Divanı, 304)

[Cevzâ'nın gözü ve Venüs felekte parlak yıldızdan yüce, böyle uğurlu bir yıldızı görmemiştir.]

Şair, I. Abdülhamid'in kızı Rabia Sultan'ın doğumu üzerine yazdığı şiirde sultanı Venüs'ün ve Cevzâ'nın gözü Meissa'nın dahi görmediği talihli ve güzel bir yıldıza benzetmektedir.

Avcı'nın koluna bâzubend bağlanır:

“Görünce ḥüsn-i ḥattın kâtib-i Bircîs olup ḥayrân

Anı taḥsîn ile ta'lik eder bâzû-yı Cevzâ'ya” (Vehbî Divanı, 183)

[Katip Jüpiter, senin hüsnü hattını görünce hayran olup onu Avcı'nın pazısına güzelce bağlar.]

Jüpiter'in sıfatlarından biri “hâtib-i felek” yani feleğin hatibidir. Eski âimlere göre Güneş'in kadısıdır (Levend, 1984, s. 207). Jüpiter, minyatürlerde elinde kitap olan bir erkek olarak tasvir edilir. Jüpiter, bilginler ve vezirleri de temsil eder (And, 2018, s. 353).

Eskiden nazardan, kötülüklerden ve hastalıklardan korunmak gibi çeşitli amaçlarla dua ve tılsımlar yazılıp muska şeklinde muhafaza altına alınır ve insanlar bunları daima yanında taşırdı. Bu muskaların kola bağlanması da yaygındı. Kola bağlanan bu muskalara bâzûbend denirdi ve kola kuvvet vermesi maksadıyla takılırdı (Pakalın, 1983, s. 183).

Şair, Jüpiter'in memduhun hüsnü hattını görünce ona hayran olduğunu ve bu hattı bir muska gibi Avcı'nın koluna bağlamak istediğini ifade etmektedir. İkizler takımyıldızı minyatürlerde birbirine sarılmış iki çocuk suretinde gösterildiğinden beyitteki "bâzû-yı Cevzâ" ifadesini İkizler değil de Avcı ile yorumlamak daha isabetli olacaktır.

Klasik Şiirde İkizler Takımyıldızı ve Belirgin Özellikleri

Şiirlerde İkizler, Jüpiter ve Venüs gezegenleriyle birlikte, raks etmek, şiir yazmak, çalgı çalmak gibi sanat ve eğlenceye dair kavramlarla birlikte zikredilir:

"Bu şevk ile yine Bircîs-i çarha bir gazel yazdım

'Aceb rakşa getirdim Zühre ile şûh Cevzâ'yı" (Vehbî Divanı, 205)

[Bu hevesle yine feleğin Jüpiter'ine bir gazel yazdım ki Venüs ile şûh İkizler'i raksa getirdim.]

Şair iki uğurlu ve birbirine dost gezegen Jüpiter ve Venüs'le birlikte İkizler burcunu zikretmektedir. Venüs, her türlü sanat, eğlence, yeme, içme ve keyfi ifade eder. Bu yüzden Zühre yani Venüs minyatürlerde çeng çalan bir kadın olarak tasvir edilir (And, 2018, s. 357-358). Jüpiter ise her şeyi büyütme eğilimindedir, dolayısıyla Venüs'ün coşkusu, neşesini, eğlencesini zirveye taşıyacaktır. İkizler burcu da havai bir burç olup edebiyata ve eğlenceye düşkündür. İkizler takımyıldızını oluşturan yıldızlar, kol kola vermiş, bir nevi dans eden iki insana da benzetildiğinden beyitteki bu raks sahnesine dâhil edilmiş olabilir. Jüpiter, Venüs, İkizler, gazel, raks ifadeleriyle tenâsüb de yapılmaktadır.

İkizler, Yay burcu, Jüpiter ve Merkür ile birlikte anılır:

"Kavs-i ebrûsına bu tîr-i gönül irse didüm

Bahtumun oldu bu gün tâli'-i Cevzâ neyi ki" (Karamanlı Aynî, 569)

[1.Kaşının yayına bu gönül oku erse dedim, bahtımın talihi bugün neden İkizler oldu?

2. Kaşının Yay burcuna bu gönül Merkür'ü erse dedim, bahtımın talihi bugün neden İkizler oldu?]

"Kavs" hem yay hem de Yay burcu manasına gelmektedir. Tîr ise ok olarak bilinse de Merkür'ün de isimlerinden biridir ve ayrıca keman, çello, rebâb gibi sazların yayları için de kullanılır (Düzlü, 2019, s. 301). Merkür'ün evleri, yani onun yönettiği burçlar İkizler ve Başak'tır. Yay ve Balık ise Jüpiter'in burçlarıdır. Burçlar kuşağı üzerinde bu iki gezegenin yönettiği burçlar birbirleriyle karşıt konumdadır. Başak ile Balık ve İkizler ile Yay birbirlerine 180 derecelik açı yaparlar. Bu açı astrolojide engel, zorluk ve çatışmayı ifade eder. Bu itibarla da Merkür ve Jüpiter karşıt burçları yönettikleri için burç bazında birbirine zıt, düşman gezegenlerdir, ama hava üçlüsünü paylaştıkları için aynı zamanda dosturlar (Döşer, 2020, s. 280,334). Bu sebepten Merkür, Jüpiter'in yönettiği Yay burcunda zararda (vebâl), Balık burcunda ise hem zararda hem düşüş (hubût) konumunda yani çok zayıf durumdadır.

Şair sevgilinin kaşlarına erişme arzusunu dile getirirken kavs ve tîr kelimelerini iki anlama gelecek şekilde kullanmaktadır. Sevgilinin karşısındaki âşık, Yay burcundaki Merkür gibi zayıf, aciz konumdadır.

İkizler, memduha nedîm olmak için şekilden şekle girer, ikiyüzlü olur:

“Bezm-i hâsına nedâmet idüp almaga nedîm

İki yüzden niçe sûretlere girer Cevzâ” (Sehî, 43)

İkizler’in iki yüzünün olması ona “ikiyüzlü” yakıştırması yapılmasına sebep olur. İkizler memduhun has meclisine girebilmek için her şekle girer, her şeyi yapar.

İkizler “iki yarım” olarak hayal edilir:

“Çeşm-i düşmandan eger geçse hayâl-i tîgı

Merdüm-i dîdesi cevzâ gibi olurdu dü nîm” (Nef’î, 874)

[Kılıcının hayali düşmanın gözünden geçse göz bebeği İkizler gibi iki yarım olurdu.]

Şair memduhunun kılıcının keskinliğini mübalağa ile ifade etmektedir. Memduhun kılıcının hayali bile düşmanın göz bebeğini iki parça etmeye yeter.

İkizler, yöneticisi Merkür ile birlikte zikredilir. Ay’ın altıncı ve yedinci konağı bu takımyıldız üzerindedir:

“Utârid hânesi Cevzâ içinde on sekiz encüm

Ser ü pâsında iki menzil gör ol kadd-i hırâmânı

Birinün ayağı Men’a Zirâ’ ikisinün başı

Bu oğlan Tev’emeyn oldı bilürsen kavı-i Yunânı” (Karamanlı Aynî, 245)

[Merkür’ün evi İkizler içinde on sekiz yıldız, başında ve ayağında iki menzil olan o uzun boyluyu gör.

Birinin ayağı Men’a, ikisinin başı Zirâ’dır, eğer Yunan sözünü bilersen bu çocuklar Tev’emeyn oldu.]

Ay, burçlar kuşağı üzerindeki yolculuğunu yaklaşık yirmi sekiz günde tamamlar. Bu yirmi sekiz günlük yolculuğun her gününde bir yıldız veya yıldız grubu üzerinde duraklar, bu konakların her birine menzil, tümüne ise “Menâzil-i Kamer” denir. İkizler takımyıldızı içinde yer alan menziller ise Hen’a ve Zirâ mezilleridir (Büyükkarcı Yılmaz, 2014, s. 132).

Beyitte dikkat çeken husus, şairin Yunan mitolojisine atıf yapması ve ayın menzillerinden Hen’a menzilin okuma veya müstensih hatası sonucu Men’a şeklinde yazılmasıdır.

Karşı karşıya, yan yana oturan sevgililer İkizler’e benzetilir:

“Mu’abber eyle ta’bîri düşümde sîne-ber-sîne

Der-âğûş itmişem yâri çü cevzâ câna cân gördüm” (Karamanlı Aynî, 481)

[Düşümde sevgiliye sanki İkizler'deki iki can gibi kucak kucağa sarılmışım, bu rüyayı tabir et.]

İkizler takımyıldızı omuz omuza vermiş iki insan suretini andırır ve minyatürlerde de birbirine sarılmış iki çocuk şeklinde tasvir edilir. Şiirlerde ise vuslata eren âşıklar takımyıldızın bu görüntüsüne teşbih edilir. Şair rüyasında sevgilisini kucakladığını, ona sarıldığını ve bu hallerinin İkizler takımyıldızını andırdığını ifade etmektedir.

Sonuç

Klasik şiirde Cevzâ kelimesinin kullanımı ile ilk olarak İkizler takımyıldızı/ burcu akla gelmektedir. Şiirler dikkat nazarıyla incelendiğinde ise beyitlerin çoğunluğunda Cevzâ ile Avcı takımyıldızının kastedildiği anlaşılmıştır. Takımyıldızlarının şeklinden ve şimdiki değin oluşan astrolojik bilgi zemininden hareketle İkizler ve Avcı takımyıldızlarının belirgin özellikleri tespit edilmiş ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Bağlama göre iki takımyıldızının ayırıcı vasıfları şöyle sıralanabilir:

Klasik şairler astronomi ve astrolojiye dair bilgilerini zengin hayaller ve ince sanatlarla şiirlerine dahil etmiştir. En önemli kültürel miraslarımızdan olan bu şiirleri doğru yorumlayabilmek, beyitlerde sıklıkla karşılaşılan Cevzâ'nın İkizler mi yoksa Avcı mı olduğunu tespit edebilmek için en az o şairler kadar astronomi, astroloji ve mitolojiye dair kavramlara vukûfiyet kazanılması elzemdir. Cevzâ'nın Avcı mı İkizler olduğunu tespit etmek için şu maddelere dikkat edilebilir:

1. İncelediğimiz beyitlerden anlaşılacağı üzere Cevzâ ile kemer, kemer bağlama, tâk, diz çökme, eşik süpürme, ceviz, ceviz ağacı, kıymetli taşlar, hizmetkar-muhafız, kılıç, göz gibi kavramlar varsa kastedilen Avcı'dır.

2. Cevzâ ile birlikte diğer burçlar, raks, eğlence, edebiyat, ikiyüzlü olmak, Merkür, Venüs, Jüpiter gezegenleri, Ay'ın menzilleri veya kavuşan sevgililerden bahsediliyorsa kastedilen muhtemelen İkizler'dir.

Kaynakça

- Akalın, M. (1975). *Ahmedî: Cemşîd ü Hurşîd (inceleme-metin)*. Atatürk Üniversitesi.
- Akkuş, M. (2018). *Nefî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>
- Akpınar, Ş. (2002). Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ mesnevîsinde astrolojik unsurlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 169-202.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>
- And, M. (2018). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm mitologyası*. Yapı Kredi.
- Atatürk Kültür Merkezi. (2001). *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*.
- Aytaç, A. (2019). Kutadgu Bilig'de geçen gök bilimi terimlerindeki karışıklıklar. Altun, İ. I. & Beyaz, E. (Ed.), *Uluslararası Kutadgu Bilig kurultayı* içinde (ss. 114-119). Türk Dil Kurumu.
- Aytaç, A. (2020). Kutadgu Bilig ve Divânu Lügâti't-Türk'te geçen bir gök bilimi terimi: Karakuş. Öbek, A. İ., Topaoğlu, Y., Dinler, N., Özarendeli, Ç., & Çetin, S. (Ed.). *Prof. Dr. Vahit Türk armağanı* içinde (ss. 229-234) , Kesit.
- Büyükkarcı Yılmaz, F. (2014). Kamer, burçlar ve menzillerle ilişkisi hakkında iki risale. *Turkish Studies*, 9(9), 131-143.
- Caran, M. (2003). *Divân şiirinde kozmik unsurlar* [Yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken Türkçe sözlük*. Ötüken Neşriyat.
- Çavuşoğlu, M. (2001). *Necâtî Bey divânı'nın tahlili*. Kitabevi Yayınları.
- Demirci, K. (1992). Burç. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 6, ss. 421-422). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dergâh. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi.
- Döşer, Ö. (2020). *Astrolojide temel kavramlar*. Astroart Astroloji Okulu.
- Döşer, Ö. (2021). *Astrolojide sabit yıldızlar*. Astroart Astroloji Okulu.
- Düzlü, Ö. (2019). Klasik Türk şiirinde bir mûsikî unsuru olarak “tîr/ok”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 20(20), 295-310. <https://doi.org/10.30767/diledeara.635536>
- Düzlü, Ö. (2019). Seyyid Vehbî divanı'na göre 18. yüzyılda Osmanlı bahriye teşkilatı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 134-153. <https://doi.org/10.29000/rumelide.656661>
- Erdem Günyüz, M. (2001). *Ahmedî divanı tahlili* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Erünsal, İ. E. (2018). *Tâcîzâde Ca'fer Çelebi dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0>
- Gölpınarlı, A. (2004). *Tasavvuftan dilimize geçen deyimler ve atasözleri*. İnkılap.
- Gülüm, E. (2014). Sünbül-zâde Vehbî dîvânı'nda (sünbülîstân) kozmik unsurların kullanımı. *Turkish Studies*, 9(9), 519-546. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7069>
- Gülüm, E. (2021). *Ahmedî dîvânı* [Doktora tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

- Güneş, H. A. (2022). *Klasik öncesi dönem Türk şiirinde astroloji* [Doktora tezi]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Güven, H. F. (1998). *Hayretî divanı'nda kozmik unsurlar ve zaman* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- HT Hayat. (t.y.). *İkizler/Gemini takımıyıldızı*. 7 Temmuz 2023'te <https://hthayat.haberturk.com/astroloji/guncel-haberler> adresinden edinilmiştir.
- İlhan, E. (2020). Örnek saatname metni (havass-ı eyyâm) ışığında günlere dair bazı inanışlar ve kaynakları. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6(3), 443-468.
- İlhan, E. (2023). *Necâtî Bey dîvânı: Metin - bağlamlı dizin-işlevsel sözlük* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kadaş, S. (2022). *Ahmed Paşa dîvânı: Tenkitli metin-bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük* [Doktora tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Kubbealtı Lugatı. <http://lugatim.com/>
- Kurnaz, C. (1995). Felek. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 12, ss. 306-307). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Levend, A. S. (1984). *Divan edebiyatı (kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar)*. Enderun Kitabevi.
- Mermer, A. (2020). *Karamanlı Aynî divânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/78478,karamanli-ayni-divanipdf.pdf?0>
- Oğuz, F. S. (2019). *Dîvân-ı İzzet ve nigâr-nâme*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/68921,divan-i-izzet-ve-nigar-name-pdf.pdf?0>
- Öngel, K. (2021). *Keçecizâde İzzet Molla dîvânlarında kozmik âlem ve zamân*, [Yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Özer, Z. (2015). *Divan şiirinde burçlar* [Yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Kapı.
- Powell, B. B. (2018). *Klasik mitoloji* (Çev. S. O. Çavuş). Bilge Kültür-Sanat. (Orijinal çalışma 2012 yılında yayımlandı.)
- Pultar, M. (2007). *Yıldız adları sözlüğü*. Türkiye İş Bankası.
- PYOPYO Studio. (t.y.). StarTracker (Sürüm 9.8.5) [Mobile uygulama]. Google Play Store. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.PYOPYO.StarTracker>
- Redhouse, S. J. (1890). *A Turkish and English lexicon*.
- Steingass, F. (2005). *A comprehensive persian-english dictionary*. Çağrı Yayınları.
- Şeker, E. (2015). *15. yüzyıl divanlarında kozmik unsurlar* [Yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Şentürk, A. A. (1994). Osmanlı edebiyatında felekler, seyyare ve sabiteler (burçlar). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 90, 131-180.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı şiiri kılavuzu* (C. 2). Osedam.
- Tolasa, H. (2001). *Ahmed Paşa'nın şiir dünyası*. Akçağ.

- Tulomsas.com.tr. (2023, 4 Temmuz). *Orion Takım Yıldızı'nın hikayesi ve kehanetleri*.
<https://www.tulomsas.com.tr/orion-takim-yildizinin-hikayesi-ve-kehanetleri/>
- Unat, Y. (2001). Eski astronomi metinlerinde karşılaşılan astronomi terimlerine ilişkin bir sözlük denemesi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11, 633-696.
- Unat, Y. (2013). *İlk çağlardan günümüze astronomi tarihi*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Uzun, M. İ. (1992). Edebiyatta burç. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 6, ss. 424-426). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yekbaş, H. (2020). *Sehî Bey divânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-273692/sehi-bey-divani.html>
- Yenikale, A. (2017). *Sünbülzâde Vehbî divanı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196833/sunbulzade-vehbi-divani.html>
- Yıldırım, H. (2015). Divan şairlerine göre burçlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 340-354.